

УДК 378.015.3:159.954:614.253.4

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.66-2.24>**Р. В. Слухенська**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри медицини катастроф та військової медицини,
ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет»**В. І. Куковська**кандидат філологічних наук,
асистент кафедри англійської мови
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича**І. В. Марценяк**кандидат медичних наук,
асистент кафедри фізичної культури та основ здоров'я
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича**РОЗВИТОК МОВНО-ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ**

Формування творчого потенціалу майбутнього лікаря – це тривалий процес становлення його не лише як фахівця, а і як особистості з особливим медичним світоглядом, професійною самосвідомістю, пошуково-творчим клінічним мисленням, особистісною спрямованістю на творчий саморозвиток і професійне самовдосконалення впродовж усього життя. Підготовка майбутнього лікаря має спрямовуватися не тільки на формування професійної компетентності, а й на примноження її моральних цінностей, створення умов для формування творчого потенціалу, розкриття й розвитку та сутнісних сил особистості студента-медика.

Розвиток соціальної зрілості майбутнього лікаря тісно пов'язаний із розкриттям потенційних можливостей особистості. Підвищується рівень її організації, особистість стає більш інтегрованою, зростає її професійна самосвідомість, стає глибшим розуміння соціального змісту вчинків, їх морального значення. Основними критеріями соціальної зрілості є соціальна активність, соціальна самовизначеність, соціальна відповідальність, готовність до виконання соціальних ролей.

Структура моделі включає концептуальні підходи до процесу формування творчого потенціалу майбутніх лікарів: особистісно орієнтований; гуманістичний; діалогічний; культурологічний; системний; діяльнісний; акмеологічний. Мета представленої моделі – формування творчого потенціалу майбутніх лікарів у процесі професійної підготовки.

Організація інтерактивного навчання на засадах творчої взаємодії та педагогічної співпраці викладача і студентів передбачає використання дидактичних і рольових ігор, моделювання професійних завдань, створення, вирішення й аналізу проблемних ситуацій, написання клінічних сценаріїв, використання клінічних випадків тощо. Мета статті – описати та проаналізувати структурно-функціональну модель розвитку творчого потенціалу майбутніх лікарів у вищому медичному навчальному закладі.

У статті проаналізовано особливості мовно-творчої підготовки майбутнього лікаря, що має спрямовуватися не тільки на формування професійної компетентності, а й на примноження її моральних цінностей, на створення умов для формування творчого потенціалу, розкриття й розвитку та сутнісних сил особистості студента-медика шляхом правильного спілкування та використання навичок емпатії в майбутній професійній діяльності.

Ключові слова: творчий потенціал, діалогічне мовлення, студент-медик, професійна підготовка, розвиток особистості.

Постановка проблеми. Формування творчого потенціалу майбутнього лікаря – це тривалий процес становлення його не лише як фахівця, а і як особистості з особливим медичним світоглядом, професійною самосвідомістю, пошуково-творчим клінічним мисленням, особистісною спрямованістю на творчий саморозвиток і професійне самовдосконалення впродовж усього життя. В умовах ринкової економіки, коли надання медичних послуг стає площиною високої професійної кон-

куренції та висуваються нові вимоги до особистості лікаря, зростає потреба в активізації творчого потенціалу майбутніх лікарів.

Організація інтерактивного навчання на засадах творчої взаємодії та педагогічної співпраці викладача і студентів передбачає використання дидактичних і рольових ігор, моделювання професійних завдань, створення, вирішення й аналізу проблемних ситуацій, написання клінічних сценаріїв, використання клінічних випадків тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Формування творчого потенціалу майбутніх лікарів ґрунтується на дослідженнях цього феномена у сфері педагогіки (Є. Адакін, В. Андреев, В. Вербець, Л. Виготський, М. Дяченко, І. Зязюн, Н. Касаткіна, В. Кремень, Н. Кузьміна, Н. Яковлева та ін.), психології (Н. Вишнякова, Дж. Гілфорд, В. Клименко, О. Матюшкін, В. Моляко, Я. Пономарев, В. Рибалка, В. Роменець, К. Тейлор, Е. Торренс та ін.), соціології (Н. Мартинович, О. Овакімян та ін.). Проблема формування гуманності та духовності особистості порушена в наукових працях Г. Балла, І. Беха, М. Євтуха, В. Кудіна, Е. Помиткіна, А. Суценка та ін. На основних положеннях провідних концепцій теоретико-методичних засад професійної освіти побудовані праці П. Воловик, О. Варецької, А. Маркової, Н. Ничкало, Т. Суценко, А. Субетто, Ю. Татур та ін.

Мета статті – описати та проаналізувати структурно-функціональну модель розвитку творчого потенціалу майбутніх лікарів у вищому медичному навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Головними чинниками впливу на розвиток творчого потенціалу майбутніх лікарів є мотивація, покликання, творчі можливості студента – як внутрішні фактори та освітнє середовище медичного ВНЗ, особистість викладача, інтерактивні методи навчання, у процесі застосування яких навчання необхідно спрямовувати на те, щоб студенти-медики вміли знаходити потрібну інформацію, виявляли активність у пошуку шляхів вирішення порушеної проблеми і поставленого завдання, навчалися прогнозувати, генерувати ідеї, аргументувати й відстоювати свої погляди.

Підготовка майбутнього лікаря має спрямовуватися не тільки на формування професійної компетентності, а й на примноження її моральних цінностей, створення умов для формування творчого потенціалу, розкриття й розвитку та сутнісних сил особистості студента-медика.

Структура моделі включає концептуальні підходи до процесу формування творчого потенціалу майбутніх лікарів: особистісно орієнтований; гуманістичний; діалогічний; культурологічний; системний; діяльнісний; акмеологічний. Мета, яку передбачало впровадження представленої моделі, – формування творчого потенціалу майбутніх лікарів у процесі професійної підготовки. У моделі окреслені завдання:

1) формування *мотиваційно-ціннісного* компонента творчого потенціалу майбутніх лікарів, що передбачає забезпечення сформованості системи мотивів та особистісних цілей, позитивного ставлення до культури професійного спілкування, ціннісних орієнтацій, в основі яких лежить професійна культура й етика моральних та професійних принципів; цінності тлумачать як поняття,

за допомогою якого характеризують соціально-історичне значення для суспільства й особистісний зміст для людини визначених явищ дійсності [1, с. 265]; як духовне формоутворення, що існує через моральні та естетичні категорії теоретичної системи, утопічні образи, суспільні ідеали тощо і є критерієм оцінювання дійсності людиною та джерела системоутворювальної основи людського діяння;

2) формування *деонтологічного компонента*, що визначає оволодіння психолого-педагогічними знаннями про сутність та складники моралі, етики, професійної культури й особливості їх прояву у сфері професійної діяльності; деонтологічна підготовка є цілеспрямованим керованим процесом, який забезпечує формування деонтологічної компетентності, системи ціннісних мотивів, деонтологічних знань, умінь, навичок, особистісно значущих якостей, необхідних для здійснення нормативної професійної поведінки в лікарняній діяльності й уміння будувати стосунки в системі «людина – людина» та здійснювати рефлексію власної поведінки; досі проблемам етики й деонтології у медичній освіті не приділялася належна увага, в медичній практиці почастишали випадки ігнорування вимог лікарської етики й деонтології, тому виникла проблема формування в студентів духовно-моральних цінностей, розвитку емпатійних здібностей, уміння співпереживати й співчувати стану пацієнта [2];

3) формування *мисленнєво-мовленнєвого* компонента творчого потенціалу майбутніх лікарів, що забезпечує розвиток творчого і клінічного мислення студентів-медиків, культури та психології спілкування, навичок ведення професійного діалогу; збагачення лексичного запасу загальноживаної і термінологічної лексики медичної галузі; володіння комунікативною компетентністю дає лікареві змогу: краще розпізнавати й правильно розуміти вербальні й невербальні ознаки спілкування з пацієнтами й отримувати в них більше інформації, що стосується хвороби; більш ефективно проводити діагностику, виявляти соматичні симптоми, причини яких можуть мати психологічну або соціальну природу; передавати пацієнтові адекватну медичну інформацію й мотивувати їх дотримуватися здорового способу життя, активізувати компенсаторні механізми хворого, допомогти йому поновити зв'язок зі світом, подолати так звану «засвоєну або навчену безпорадність», зруйнувати стереотипи, створені хворобою й створити зразки здорового реагування [3, с. 11];

4) формування *операційно-діяльнісного* компонента творчого потенціалу майбутніх лікарів, що сприяє вдосконаленню творчих і комунікативних умінь та навичок, клінічного мислення студентів, здатності генерувати нові ідеї, прогнозувати клінічну ситуацію; активізує потребу в творчому

самовираженні та готовність до професійної самореалізації.

Ознаками сформованості творчого потенціалу майбутніх лікарів, на наше переконання, є творче і клінічне мислення, відповідальність, винахідливість, комунікабельність, лікарська інтуїція, емпатійність, здатність передбачати і прогнозувати, прагнення набувати нового досвіду, ентузіазм, кмітливість, соціальна зрілість, прагнення до постійного розвитку, професійного самовираження, самовдосконалення, духовного зростання, соціальна і творча активність, здатність легко пристосовуватися до нових умов і обставин, вміння розуміти проблему й генерувати нові ідеї та відкидати несуттєве і другорядне, здатність до професійної співпраці, аналізу й синтезу.

Аналіз досліджень учених дає підстави стверджувати, що невміння лікаря спілкуватися з пацієнтом є головним чинником, що призводить до незадоволення пацієнта і його родини проведеним лікуванням. Так, на думку К. Дернера, «лікареві необхідно мати терпіння, витримку, вижидання слушного моменту, до яких пряме відношення має мистецтво бесіди» [4, с. 181]. Крім того, лікареві важливо вміти слухати хворого: «Я дарую йому мою здібність слухати, віддаю в його розпорядження мій слух; моє слухання стає важливішим, ніж зір. Тому що лише тоді, коли хворий може покластися на мою здібність слухати, він зможе довіряти мені свої проблеми» [5, с. 180].

Здатність до саморозвитку – одна з особистісних передумов формування творчого потенціалу майбутнього лікаря у процесі професійної підготовки. Саморозвиток включає в себе самопізнання, творче самовизначення, самоврядування, самовдосконалення, самореалізацію. Творчий саморозвиток – це процес безперервного самостворення і самовдосконалення творчих рис особистості, що допомагає їй піднятися на вищий рівень і зуміти компетентно вирішувати життєво необхідні творчі завдання та проблеми.

Розвиток соціальної зрілості майбутнього лікаря тісно пов'язаний із розкриттям потенційних можливостей особистості. Підвищується рівень її організації, особистість стає більш інтегрованою, зростає її професійна самосвідомість, стає глибшим розуміння соціального змісту вчинків, їх морального значення. Основними критеріями соціальної зрілості є соціальна активність, соціальна самовизначеність, соціальна відповідальність, готовність до виконання соціальних ролей. Розвиток вищого рівня соціальної зрілості особистості є результатом постійної роботи над собою, саморозвиток і самовиховання, глибоке усвідомлення сучасності з позицій планетарного мислення [6].

Активність є формою вираження потреб особистості, її характеристикою як суб'єкта життєдіяль-

ності. Активність сприяє злиттю індивіда з соціумом (ідентифікація) і виділенню, збереженню свого «Я» (автономізація), тобто є способом формування, розвитку особистості та подолання зустрічних детермінантів (причин) у процесі її становлення. Це досягається завдяки оптимальному використанню природних здібностей і можливостей індивіда, знаходженню оптимально-індивідуального темпу життя, своєчасному включенню особистості в соціальні процеси тощо [7].

Спрямованість діяльності на користь суспільства є найхарактернішою ознакою соціально активної людини, що проявляється в професійній діяльності, творчому пошуку, вмінні відповідально приймати ефективні й нестандартні рішення.

Працюючи над розвитком клінічного мислення, стверджуючись на зовнішньому рівні, майбутній лікар виявляє свою творчу ініціативність і активність в усіх сферах життя (навчання, науковій та позааудиторній роботі), завдяки своїй мобільності набуває початкового професійного досвіду, водночас із відвідуванням навчальних занять в університеті працює на неповний робочий день за медичним фахом.

За словами Л. Виготського, творчий тип діяльності спрямований на створення «нового», утім, це «нове» може бути не лише витвором нової речі зовнішнього світу, а й побудовою розуму чи почуття, що живуть і виявляються лише у самій людині, і є новим щодо її системи знань, способів дій, оцінкових орієнтацій тощо [8]. Творчим може бути не лише результат діяльності, а й підходи, засоби, методи, прийоми, за допомогою яких вона здійснюється.

Така система має задовольняти виділеним вимогам до системи творчих завдань [9]:

1) психологічна комфортність – облік типів мислення, видів пам'яті, що визначають індивідуальну траєкторію інформаційної діяльності;

2) цільова орієнтація – певне місце й роль кожного завдання у блоці уроків, що відповідає цілям предмета;

3) цільова достатність і повнота – достатня кількість творчих завдань для визначеної й позаурочної діяльності;

4) наявність ключових завдань – виділення завдань, що мають принципове значення для засвоєння предмета, у блок завдань, що є обов'язковими для засвоєння;

5) ієрархічна структура – сукупність завдань, представлена зв'язним графом, у вузлах якого ключові завдання, вище них – підготовчі й допоміжні, нижче – узагальнюючі завдання;

6) рівнева диференціація – зростання складності завдань при переході від мінімального до загального й творчого рівнів;

7) якісний перехід до творчості як усередині певного завдання, так і при їхній композиції.

Високою ефективністю визначалося використання творчих завдань, реалізованих за допомогою методу проектів, що сприяло формуванню професійних навичок майбутніх лікарів, активізації їхнього творчого потенціалу. У цьому процесі значну роль відіграла креативність викладачів, висока відповідальність до створення творчого професійно орієнтованого, педагогічно комфортного освітнього середовища, яке було основною умовою творчого розвитку, саморозвитку й самореалізації кожного студента-медика, допомагає розкрити його творчий потенціал. Під час написання проектів майбутні лікарі не тільки збагачувалися новими знаннями, а й отримували певний досвід практичних навичок.

Теоретична та практична підготовка майбутніх лікарів має відповідати не лише програмовим вимогам, а й потребам сучасного суспільства. У процесі роботи майбутніх лікарів над творчими проектами (індивідуальними й колективними) з'ясувалося, що проектна діяльність ефективно впливає на розвиток творчого потенціалу студентів-медиків.

Особливо дієвим був метод проектів у формуванні комунікативного компонента творчого потенціалу майбутнього лікаря, адже відомо, що від мистецтва мовного спілкування медика дуже часто залежать результати лікування. Словом можна і підтримати пацієнта, і ранили – тому здатність майбутнього лікаря володіти культурою мовлення має велике значення. Професійне мовлення майбутнього лікаря включало діалоги з хворим, колегами, спілкування з родичами хворих, написання різних довідок, протоколу операцій, історії хвороби тощо.

У процесі дослідження було впроваджено розроблено програму семінару-практикуму «Формування діалогічної культури майбутніх лікарів», яка передбачала розгляд таких важливих для формування культури професійного діалогу питань:

- культура діалогу у структурі професійної культури лікаря;
- усні контакти в ситуаціях професійного спілкування в медицині;
- теоретичні та практичні аспекти культури спілкування лікаря в процесі професійної діяльності;
- формування тактовності та дипломатичності лікаря під час спілкування;
- правила та норми використання мовних моделей звертання, погодження, ввічливості в професійному спілкуванні в медицині;
- оволодіння етичними засобами професійного спілкування.
- культура діалогічного спілкування в системі цінностей та пріоритетів особистості лікаря;
- правила ведення діалогу, бесіди та підтримання розмови;

– подолання психологічних бар'єрів при спілкуванні з пацієнтом;

– деонтологічні цінності в контексті діалогічної культури майбутніх лікарів;

– емпатійне ставлення лікаря до співрозмовника, сприймання та розуміння пацієнтів.

Проектно-технологічна, перетворювальна діяльність – це спосіб розвитку самостійності, творчого підходу до вирішення проблем, втілення креативних ідей у процесі створення оригінального інформаційного продукту, творчого пошуку, в процесі якого студенти оволодівають алгоритмом творчої діяльності, вчать самостійно збирати, обробляти й аналізувати інформацію, інтегрувати й застосовувати раніше набуті знання і вміння, досягати бажаних практичних результатів.

Формування творчого потенціалу майбутніх лікарів відбувалося і в процесі активної участі студентів-медиків у позааудиторній роботі, що характеризувалася такими особливостями: добровільність студентів у позааудиторній роботі; позааудиторні заходи мають невимуснений характер і виключають контроль у вигляді оцінок умінь, навичок, знань; позааудиторна робота сприяє самостійності студентів, їх ініціативності та творчості.

Важливим складником позааудиторної роботи майбутніх лікарів стала науково-дослідна робота, спрямована на поглиблення мотивації творчої професійної діяльності студентів, розвиток творчого, пошукового, клінічного мислення тощо. Активна участь майбутніх лікарів у роботі університетської клініки (про що йшлося у попередніх підрозділах дисертації) сприяла формуванню інноваційної компетентності студентів-медиків, розвитку ініціативності, самостійності індивідуального професійного стилю і творчих здібностей, оволодінню дослідницькими вміннями, зорієнтованими на професійну діяльність у галузі охорони здоров'я.

Таким чином, одним із пріоритетних завдань гуманітарної складової сучасної медичної освіти є формування і розвиток активної, ініціативно-творчої, компетентної особистості майбутнього лікаря, який володіє професійним творчим мисленням, особливим філософсько-медичним світоглядом, готовністю до творчої самореалізації й постійного фахового самовдосконалення в умовах жорсткої професійної конкуренції.

Висновки і пропозиції. Основними умовами формування творчого потенціалу майбутніх лікарів у процесі професійної підготовки є: 1) насичення цільових орієнтирів та змісту професійної підготовки засобами, що стимулюють творчий саморозвиток і підвищують креативні можливості особистості у продуктивній навчальній та навчально-професійній діяльності; 2) моделювання і впровадження в практику навчальної

та самостійної роботи студентів професійно орієнтованого освітнього середовища, адаптованого до потреб майбутньої фахової діяльності; 3) застосування інтерактивних методів навчання у процесі професійної підготовки майбутніх лікарів, що відтворюють творчі аспекти лікувальної практики.

Список використаної літератури:

1. Фролов Ю.В. Компетентностная модель как основа оценки качества подготовки специалистов / Ю.В. Фролов, Д.А. Махотин. *Высшее образование сегодня*. 2004. № 8. С. 34–41.
2. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В.В. Радула. Київ : ЕКСОБ, 2004. 304 с.
3. Аверин В.А. Психология в структуре высшего медицинского образования : автореф. дис. ... д-ра психол. наук. Санкт-Петербург, 1997. 39 с.
4. Дернер К. Хороший врач. Учебник основной позиции врача / Пер. с нем. И.Я. Сапожниковой. Москва : Алетейя, 2006. 544 с.
5. Дернер К. Хороший врач. Учебник основной позиции врача / Пер. с нем. И.Я. Сапожниковой. Москва : Алетейя, 2006. 544 с.
6. Дудікова Л.В. Формування готовності до професійного самовдосконалення у майбутніх лікарів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2011. 22 с.
7. Орбан-Лембрик Л.Е. Психология управления : навч. посібник. 2-ге вид., доп. Київ : Академвидав, 2010. 544 с.
8. Вундт В. Современный словарь по психологии. Минск : Современное слово, 1998. С. 96–97.
9. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. Санкт-Петербург : Издательство «Питер», 2009. 448 с.

Slukhenska R., Kukovska V., Martsenyak I. Development of language and creative potential of future doctors

Formation of creative potential of future doctors – is a continued process of their becoming not only as a specialist, but as a personality with particular medical outlook, professional self-consciousness, searching-creative clinical thinking, personal orientation into creative self-development and professional self-improvement throughout all life. Preparation of future doctors must be directed not only into formation of professional competence, but also into multiplication of their moral values, into creation of conditions for formation of creative potential, disclosure and development of essential forces of personality of a student-medic.

Development of social maturity of future doctors is closely connected with disclosure of potential abilities of personalities. Level of their organization is being increased, personalities become more integrated, their professional self-consciousness is being developed, understanding of social content of behavior becomes deeper, as well as of their moral meaning. There are such basic criteria of social maturity as: social activity, social self-determination, social responsibility, readiness for implementation of social roles.

The structure of model includes conceptual approaches to the process of formation of creative potential of future doctors: personality-oriented; humanistic; dialogical; activity; acmeological. Aim of presented idea – is formation of creative potential of future doctors in the process of professional preparation.

Organization of interactive education provides application of didactic and role games, modeling of professional tasks, creation, solution and analysis of problem situations, writing of clinical scripts, application of clinical cases, etc., on the principles of creative interaction and pedagogical cooperation of teachers and students. Aim of the article – is to describe and analyze structurally-functional model of development of creative potential of future doctors at higher medical educational institution.

Peculiarities of lingual-creative preparation of future doctors have been analyzed in the article, that must be directed not only into formation of professional competence, but also into multiplication of their moral values, into creation of conditions for formation of creative potential, disclosure and development of essential forces of personalities of students-medics by correct communication and application of empathy skills in future professional activity.

Key words: *creative potential, dialogical speech, student-medic, professional preparation, development of personality.*